

ЗАСТОСУВАННЯ «ДУХУ» ПРАВА КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Конституція часто тлумачаться не системно, у зв'язку з іншими положеннями, а суто буквально, тобто виходячи з букви відповідного положення. Прикметним є те, що буквально тлумачення останнім часом набуло поширення і в практиці Конституційного Суду України (надалі КСУ). Достатньо пригадати хоча б відомі рішення і висновки у справах щодо законопроектів про внесення змін до Конституції (в ряді випадків суд відступав від своїх попередніх правових позицій), про право президента висувати свою кандидатуру на виборах третій раз, про вето президента на закони про внесення змін до Конституції тощо. І ще один показовий приклад – в середовищі політиків часто поширеним є твердження про те, що Конституцію «слід читати, а не нюхати», тобто – обмежуватись в тлумаченні Основного Закону буквою, а не духом. [1]. Проте КСУ в своїх рішеннях застосовує і дух права (так, наприклад, спирається на такі принципи, як рівність всіх перед законом, демократичність, законність, верховенство права), хоча не завжди його розкриває.

Європейський Суд з прав людини (далі — Суд) у своїх рішеннях неодноразово наголошував на тому, що цілі і завдання Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — Конвенція) спрямовані перш за все на ефективне забезпечення індивідуальних прав. Щоб досягти такої мети, Суд при визначенні смислу тексту ґрунтується або на цілях та завданнях усієї Конвенції, або на цілях та завданнях одного з її положень. [2]. Зазначене підлягає застосуванню і в інтерпретаційній практиці КСУ стосовно національних законів щодо прав та свобод людини. Юридичним підґрунтям такого застосування бачаться відповідні статті Конституції України (ст. ст. 3, 21 та 22). Головними особливостями інтерпретаційної діяльності «за обсягом», на які варто зважати судовим органам, зокрема КСУ, є наступні: норми, які регламентують правовий статус людини й громадянина, передусім у взаємовідносинах із державою, слід тлумачити на користь громадянина, тобто розширювально; буквально (а то й звужено) потрібно тлумачити норми, що визначають правовий статус держави, її органів та посадових осіб (в Україні така теза впливає зі спеціально-дозволеного типу правового регулювання діяльності державних органів, закріпленого у ст. 19 Конституції), що, у свою чергу, веде до розширення обов'язків держави перед людиною. [3].

Проте можуть виникнути проблеми, якщо інтерпретатор, в даному випадку КСУ, не обмежиться тільки роз'ясненнями конституційної норми, а спробує цю норму актуалізувати і конкретизувати з урахуванням існуючих реалій, а можливо і тенденцій їх розвитку. Тому важливо, щоб інтерпретатор не вийшов за рамки Конституції. Визначення «межі» є дуже складним питанням. Про це свідчать деякі думки суддів КСУ, в яких вони акцентують увагу на тому, що орган конституційної юрисдикції вийшов за межі допустимої інтерпретації і по суті підмінив законодавця. [4, с. 184,185]. КСУ під час інтерпретаційної діяльності має вдаватися до самообмеження та дотримуватися меж тлумачення Конституції, причому такими межами слід вважати: межі відносин, що їх регулює Конституція; межа тлумачення визначається природою органу конституційної юстиції, та його місцем в системі розподілу влад; межа тлумачення додатково визначається ст. 157 Конституції України; межею тлумачення є лише положення Конституції, а не розділу і т. д. [5].

У діяльності КСУ неодноразово виникали ситуації, коли він міг перейти межу нормотворення. Раціонально, у зв'язку з цією проблемою, КСУ вирішив питання про подання, в якому може міститися вимога щодо усунення вад у законі, яке можливе лише шляхом створення нових норм. Рішення КСУ від 9 липня 1998 року відмовило в порушенні конституційного провадження у справі за конституційним поданням Вищого арбітражного суду України про офіційне тлумачення ст.ст. 19 і 20 Закону України «Про Основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», оскільки в ньому відсутнє належне обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень відповідного Закону України, а усунення

вад у нормах законів, про які йдеться в поданні, є прерогативою законодавчого органу, а не КСУ. Проте така виваженість характерна не для всіх рішень КСУ. Показовим тут є рішення у справі щодо внесення змін до Конституції України. Вивчаючи його, є сенс говорити про елементи нормотворчості, що притаманні *implicite*. Це рішення визначає, що законопроект про внесення змін до Конституції України (далі КУ), відповідно до ст.ст. 154 і 156 КУ, може розглядатися Верховною Радою України лише за наявності висновку КСУ про те, що законопроект відповідає вимогам ст.ст. 157 і 158 КУ й що суб'єктом конституційного подання з цих питань є Верховна Рада. КСУ в цій справі самостійно визначає питання щодо внесення у процесі розгляду у Верховній Раді України поправок до законопроекту й зазначає те, що такий законопроект Верховна Рада приймає за наявності висновку КСУ. Гадаємо, у цій справі КСУ перевищив межі навіть розширеного тлумачення. Але особливо яскраво тенденція до нормотворчості виявилась у рішенні КСУ у справі щодо порядку голосування й повторного розгляду законів Верховною Радою України, коли КСУ визначив відсутність права голосувати за інших депутатів, а строки, які встановлені ст. 94 КУ, потрібно обчислювати в календарних днях. Звичайно, ці рішення не встановлюють нових норм, але вони показують, наскільки тонкою є межа, що відділяє нормотворчість і тлумачення, та наскільки творчою є роль КСУ під час тлумачення Конституції, а, отже, обережними його позиції. [6, с.114-115].

Використані джерела:

1. *Забезпечення кваліфікованого захисту прав людини: ключові проблеми та подальші кроки*[Електронний ресурс] // Підготовлено експертами Лабораторії законодавчих ініціатив за наслідками міжнародної конференції «Кваліфікований правовий захист громадянина: принцип правової держави як складова частина європейської політичної ідентичності» від 8 лютого 2007 року, м. Київ// — Режим доступу : http://www.parliament.org.ua/index.php?action=publication&id=8&ar_id=1548&ch_id=43&as=0
2. *Захист прав і свобод громадян* [Електронний ресурс] // Українська педагогіка освітній портал, 20.03.2009//— Режим доступу: http://ped.sumy.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=703
3. Федик С.Є. *Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»/ С.Є. Федик. – Київ, 2002. –14 с.*
4. Тодика Ю.М. *Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: Монографія./ Ю. М. Тодика. – Х.:Факт, 2003.*
5. Сліденко І.Д. *Тлумачення Конституції України: питання теорії і практики в контексті світового досвіду: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. : спец. 12.00.01«Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»/ І.Д. Сліденко. – Одеса, 2001. – 16 с.*
6. Сліденко Ігор Дмитрович. *Тлумачення конституції: питання теорії і практики в контексті світового досвіду/ Ігор Дмитрович Сліденко / Одес. нац. юрид. академія. – Одеса: Фенікс, 2003.*

